

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ РАД – ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ ПРИСТУП САВРЕМЕНОГ РАДА ПОЛИЦИЈЕ

Оливер Андонов
МИТ Универзитет, Факултет безбедности,
криминологије и финансијске контроле, Скопље
Весна Станковић Пејановић
Институт за политичке студије, Београд

Криминалистичко-обавештајни рад (*Criminal intelligence*) представља савремени приступ прикупљања информација о кретању и развоју криминала, чији су актери криминалне групе и појединци. Савремени приступ рада полиције обухвата све нивое полицијског деловања. У региону Балкана криминалистичко-обавештајни рад је још увек мало познат, и најчешће је погрешно практично опредељен и повезан са класичним обавештајним радом. Поред овако погрешног практичног тумачења, у научној јавности сусрећемо се са недовољним теоријским опредељењем криминалистичко-обавештајног рада.

Циљ рада јесте појашњење различитости криминалистичко-обавештајног рада у односу на обавештајни рад, а кроз представљање његовог теоријског приступа и практичних карактеристика. Самим тим, циљ је да се објасни и појмовно опредељење криминалистичко-обавештајног рада и његова улога у раду полиције.

Приступ полиције у односу на примену криминалистичког обавештајног рада, као савремени инструмент у односу на превенцију и сузбијање криминала, повезан је са прихватањем нових облика криминала и његовог организовања као важног сегмента угрожавања безбедности. Криминалистички обавештајни рад је у својој практичној структури повезан са криминалистичком анализом, која је његов саставни и нераздвојни део, а у стручној литератури наводи се и као криминалистичка анализа обавештајног рада (*Criminal intelligence analysis*).

Безбедност постаје толико важна да превладава све идеале демократије, па и слободу и права појединаца, а све ради одржања заједнице. Потребно је уложити много напора да друштво због очувања безбедности заједнице не зароби човека, а да држава и полицијски репресивни апарат не пређе границе своје сваким даном све веће моћи.

Кључне речи: *криминалистичко-обавештајни рад, тотални полицијски обавештајни рад, криминалистичка анализа.*

Увод

Обавештајни рад (*Intelligence service*) представља обавезну активност сваке државе у оквирима њеног безбедносног система. Као саставни део безбедносног система обавештајни рад се брине о правовременом и темељном прикупљању информација значајних за безбедност власти државе. Иако се обавештајне службе и обавештајни рад најчешће повезују са традиционалним разумевањем њиховог рада, при чему је основни објекат заштите искључиво национална безбедност, усмерена ка државној безбедности са посебном пажњом према војном обавештајном раду, савремене безбедносне претње намећу другачији приступ. Савремени обавештајни рад представља комплексну активност која се прилагођава брзим променама безбедносног угрожавања. При томе, основни циљ није само војна заштита државе од напада друге државе, то је и најмање препознатљиво угрожавање, односно није усмерен једино ка међународним односима државе. Имајући као референтни објекат заштите властито становништво и савремене претње према очувању личне и јавне безбедности, обавештајни рад је крајем 20. и почетком 21. века претрпео корените промене.

Део ових промена јесу и циљеви који се заснивају на предвиђању догађаја, односно њиховој анализи и раном упозорењу на надолazeће претње по безбедност грађана. Овакав приступ према савременом обавештајном раду тражи примену и употребу веома великих ресурса и, пре свега, техничку подршку, при чему не треба да се запостави ниједна добијена информација.

Основни интерес криминалистичког обавештајног рада јесте борба против свих видова криминала и очување јавног реда и личне и јавне безбедности грађана. Иако то изгледа као веома уска област рада, савремени облици криминала и њихова повезаност и динамичност, као и мобилност кретања криминалних група, у савременом контексту угрожавања безбедности истиче полицијско-криминалистички обавештајни рад као обавештајну активност која користи све расположивости првог реда и значаја. Управо, за остварење овог вида обавештајног рада савремене полицијске службе употребљавају све ресурсе којима располажу. При томе се прикупљају све могуће информације о догађајима на терену, од најмањих криминалних дела до информација које се односе на организоване криминалне групе. Све ове информације обликују криминалистичко-обавештајни рад као тотални полицијски обавештајни рад (*led policing intelligence*).

Управо овакав тотални обавештајни приступ у раду савремене полиције и посебно криминалистичке полиције представља нови теоријски и практични приступ полицијског деловања.

Теоријско опредељење обавештајног рада

Теоријски поставити обавештајни рад јесте веома сложен процес. Обавештајни рад је, пре свега, практична активност обавештајних служби, односно полиције у контексту овога рада. Ипак, с обзиром на то да је савремени обавештајни рад комплексан spoj технологије, научног знања, организације и теорије игара, све је више

покушаја да се детерминише као теоријски концепт који почива на научним сазнањима и користи научна достигнућа за свој развој.

Постоји више теоријских приступа у односу на обавештајни рад, али у основи односе се на различите нивое приступања у опредељењу. Углавном, теоријски приступи обавештајног рада усмерени су према разумевању интеракције знања и моћи, што је правац који показује будућност практичног деловања криминалистичког обавештајног рада. Ипак, треба бити опрезан, јер превелика моћ државе над грађанима може бити и злоупотребљена.

Темељећи обавештајни рад на два основна термина – „информација” и „податак”, као практичног резултата обавештајног рада, целокупна дебата о постављању обавештајног рада у оквиру научног сазнања и релевантне теорије усмерена је у правцу одвајања и тумачења ова два термина. Културолошки приступ према разумевању појма обавештајни рад опредељује и приступ према успостављању концепта. Управо због тога, теоријски концепт обавештајног рада који поставља за циљ објашњење термина „информација” и „податак”, има могућност различитог и, пре свега, веома интересантног тумачења у зависности од језичког и семантичког значења ових термина на различитим језицима.

У француском језику обавештајни рад (*reinseignement*) означава „истраживање”, док у немачком језику (*nachrichten*) представља синоним за новину или информацију (Andrew et al., 2009:1). Супротно томе, опште употребљавани енглески појам (*intelligence*) углавном подразумева тајну информацију о непријатељу, информације о актуелним или важним догађајима, али означава и организациону јединицу која прикупља податке и информације о непријатељу. Српски језик под овим термином подразумева искључиво извршавање активности за прикупљање података и информација применом отворених или тајних метода.

Са теоријског аспекта, још увек се поставља питање због чега би било проблематично развити теоријски научни аспект обавештајног рада, док је са друге стране стручни приступ обавештајном раду концентрисан на практични део реализације обавештајног рада и незаинтересованост за његово научно опредељење.

Ипак, у западним безбедносним школама може се срести практиковање криминалистичког обавештајног рада са теоријског аспекта, а при чему се он може поделити на:

- индивидуални,
- групни,
- организациони,
- социјетелни и
- међународни (Gill et al., 2009:220-222).

С обзиром на овакав теоријски приступ обавештајном раду могуће је утврдити да се теоријска дискусија и приступ усмеравају према ризицима и претњама, теорији опстанка, међународним односима и теорији игара у односу на подељени свет политичких, војних и економских питања. Овом дискурсу надовезује се и приступ опредељен у зависности од временског и историјског периода и претњама безбедности кроз специфично изражене облике. Управо овакав приступ и утицај формулише и обликује теоријски приступ обавештајног рада у контексту безбедности.

Дефинисање криминалистичког обавештајног рада

Успоставити дефиницију криминалистичко-обавештајног рада јесте спој теоријских сазнања и емпирије. Дефинисање криминалистичког обавештајног рада није могуће одвојити од дефинисања обавештајног рада.

Означавачући обавештајни рад у првом реду како тајно прикупљање, обраду и достављање поверљивих података преко коришћења недозвољених средстава, одређујемо га на традиционалан начин. Као резултат оваквог опредељења, могуће је дати сложенију дефиницију обавештајног рада у институционалним и демократским оквирима: „Обавештајни рад представља организовано прикупљање поверљивих информација и података о стању и активностима у другим државама или регионима, групама, организацијама или појединцима, систематизујући, анализирајући и достављајући ове информације и податке до других државних институције које су их наручили и имају потребу за њима, а са циљем остварења безбедносних интереса у заштити сопствених објеката који су угрожени различитим видовима ризика и претњи. Прикупљање информација се врши различитим методама и средствима, легалним и илегалним начинима и од различитих извора информација.” (Андонов, 2012 :10)

Ова сублимирана, традиционална дефиниција обавештајног рада карактерише суштину детерминисања, деловања и друштвеног карактера обавештајног рада, који се састоји од четири међусобно повезана елемената:

1. Обавештајна активност помаже државама да правилно креирају своју безбедносну политику и да остваре своје спољнополитичке, економске и друге интересе.

2. Правовремено добијене информације помажу у спречавању или смањењу штета које би настале као резултат угрожавања безбедности.

3. Традиционално очување безбедности државе, њеног интегритета и уставног уређења.

4. Превентивно деловање у односу на предстојеће ризике и претње.

Иако овде говоримо о дефинисању традиционалног обавештајног рада, неспорно је да и код традиционалног и код криминалистичко-обавештајног рада све почиње од *истраживања*.

Истраживање у обавештајном раду предодређено је и произлази из следећих елемената:

- дефинисање обавештајног рада,
- обавештајни рад на прикупљању информација,
- обавештајни рад као процес,
- обавештајни рад као знање,
- поређаност обавештајног истраживања,
- анатомија обавештајног рада,
- типологија обавештајног рада,
- обавештајно истраживање као храбри историјски подухват (због могућих погрешака приликом истраживања или погрешне дисеминације података који утичу на доношење одлука).

Сви ови елементи који предодређују обавештајни рад утичу и на његово опредељење у односу на савремени безбедносни концепт и појаву криминалистичко-обавештајног рада као посебан део. При томе, криминалистичко обавештајни рад усмерава се на специфичне циљеве (Prunckun, 2010 : 1).

Савремени безбедносни концепт, у односу на обавештајни рад, промовише демократску безбедност која је усмерена на откривање ризика и претњи по безбедност становништва и очувању личне и јавне безбедности. Због оваквог опредељења, у центар безбедносног интереса постављен је човек, што представља отварање човекове безбедности као савремени безбедносни концепт у којем се може сасвим оправдано сместити криминалистичко-обавештајни рад.

Иако криминалистичко-обавештајни рад можемо концептуално детерминисати, веома је тешко да у експертској јавности добијемо усаглашену дефиницију. Управо зато, још увек се тешко препознаје одвојеност овог рада од традиционалних обавештајних активности, као и то да он представља специфичан и посебан модел који само понекад примењује неке обавештајне методе, али у основи има сасвим различите циљеве који га карактеришу.

Трагајући за научно и стручно утемељеној дефиницији криминалистичко-обавештајног рада, можемо се ослонити на криминалистичку анализу као основни сегмент криминалистичко-обавештајног рада, а кроз анализу прикупљених информација и података и њихову дисеминацију, односно њихово достављање наручиоцима или доносиоцима безбедносних одлука.

Важна дефиниција на коју се можемо ослонити јесте дефиниција Интерпола која се односи, пре свега, на криминалистичко-обавештајну анализу као саставни део криминалистичко-обавештајног рада. Она гласи: „Идентификација криминалних појава и обезбеђење увида у криминалне податке и других потенцијално релевантних података са циљем да полицијска и судска пракса остваре успешно спровођење закона и сузбијање криминалних појава” (<http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Intelligence-analysis>, доступан, 19. 05. 2013).

Остварење криминалистичко-обавештајног рада има своје циљеве који се остварују кроз реализацију следећих задатака:

- подржавање државних и полицијских функционера у спровођењу закона, креирању политика и доношењу одлука;
- рано упозорење на појаве ризика и претњи које проузрокује криминал или неки његови специфични облици;
- подржавање оперативних активности кроз криминалистичку анализу;
- стварање тактичких, оперативних и стратешких анализа у употреби криминалистичко-обавештајног рада и
- решавање криминалних појава на свим нивоима.

Тактичка, оперативна и стратешка анализа у криминалистичко-обавештајном раду јесте операционализовање теоријских аспеката и практичног рада, што му даје посебну специфичност са аспекта теоријско-практичног приступа.

Приступајући дефинисању криминалистичког обавештајног рада потребно је рећи да као нови обавештајни модел, тај рад уједињава прикупљање података и информација сваког садржаја који се односе на угрожавање безбедности. Овај приступ није погрешан јер већину криминалних радњи, посебно организованог криминала, чини више различитих кривичних дела на већем простору и у различитом времену, а често их чини иста група извршилаца. Управо зато савремени приступ криминалистичко-обавештајном раду обухвата и елементе тероризма, а преко омогућавања финансирања тероризма, набавке оружја, фалсификовања докуме-

ната и других криминалних радњи. Да бисмо могли да приступимо криминалистичко-обавештајном раду, све ове криминалне појаве на основу података и процена морамо обрадити кроз систем криминалистичке анализе. Она представља тај нераскидиви део криминалистичко-обавештајног рада који можемо назвати почетком и крајем криминалистичко-обавештајног рада и теоријско-логичним ослонцем практичног криминалистичког деловања полиције.

Због тога, може се рећи да криминалистичко-обавештајни рад: „у основи представља производ аналитичког процеса који оцењује информације прикупљене са различитих извора, интегрирајући релевантне информације у једну целину и производећи закључак или процену у вези неког кривичног феномена, а при томе употребљавајући научни приступ решавања проблема применом анализе. На основу тога криминалистичко-обавештајни рад је синергијски производ усмерен обезбеђивању сигурног правца у односу на спровођење закона и доношењу одлука у вези комплексног криминала, криминалних организација, криминалних екстремиста и тероризма” (Masse et al., 2008:82).

Обухваћајући већу дубину и област истраживања кривичних дела, криминалистичко-обавештајни рад није одвојен у потпуности, када говоримо о његовим нивоима. Сакупљање свих расположивих информација са терена, разним методама и из различитих извора, буквално почињући од свакодневних полицијских извештаја позорних полицајаца или патролне саобраћајне службе, па све до стратешких информација информатора или тајних агената унутар криминалних организација, представља нови приступ који карактерише криминалистичко-обавештајни рад, стварајући савремени концепт његовог дефинисања као *тотални криминалистички обавештајни рад*.

Овај приступ који поједине облике криминала и безбедносног угрожавања поставља на стратешки ниво, али се у односу на њихово откривање и успешну анализу ослања и на податке добијене из свакодневних тактичких нивоа са различитих региона, у савременој се пракси назива *led policing intelligence* или, тачније речено, употреба свих расположивих полицијских информација добијених током свакодневне полицијске активности. Ови подаци формирају јаку базу података и представљају одговарајући аналитички оквир за усмерени криминалистичко-обавештајни рада.

Говорећи о криминалистичко-обавештајном раду, као о општем сакупљању свих информација које даје концептуални приступ у тумачењу криминалистичко-обавештајног рада, можемо говорити о концепту који има за циљ сакупљање информација повезаних са свим потенцијалним криминалним активностима, познатих или осумњичених лица која се баве криминалом. При томе, полицијско-обавештајни капацитети представљају алтернативу која се користи за потребе криминалистичко-обавештајног рада у подршци истрага и осталих облика полицијске активности (White, 2012: 583).

На тај начин, криминалистичко-обавештајни рад реализује концепт у његовој повезаности на свим нивоима, укључујући и рад других служби у односу на спречавање угрожавања безбедности.

То је практична примена новог безбедносног концепта у којем криминалистичко-обавештајни рад као нови теоријско-практични приступ у откривању свих облика криминала, али и његове превенције, има свеобухватну и важну улогу у креирању безбедносне политике.

Теоријско-практични приступ криминалистичког обавештајног рада

Као део теоријске дебате постоји засебан теоријско-практични приступ који се односи на криминалистички обавештајни рад. У основи, криминалистичко-обавештајни рад укључује криминалистичку анализу и криминалистичко мапирање, које је најчешће део криминалистичке анализе. Криминалистичко-обавештајни рад је утемељен на раду општих обавештајних служби и то, пре свега, на раду војнообавештајних служби. Управо је научни приступ у развоју обавештајне анализе допринео почецима примене стечених научних и практичних искустава у раду полиције, а самим тим и довео до развоја криминалистичко-обавештајног рада током осамдесетих година 20. века.

Улазећи у теоријски развој криминалистичко-обавештајног рада и анализе и његовог практикурања, Велика Британија примењује две дефинисане категорије за практични рад приликом спровођења закона и функционисање криминалистичке анализе. Те две категорије су: фигуративно размишљање и размишљање о праћењу криминала. У ствари, фигуративно размишљање односи се на теоријски приступ у развоју криминалистичко-обавештајног рада, што је повезано са праћењем криминала. У основи, то је статистичко праћење и подршка стварању слике криминалног окружења на свим нивоима, као и његова анализа (Richards, 2010:123). Овакав теоријско-практични развој представља само увод у суштину криминалистичко-обавештајног рада и свега онога што се од њега у крајњој дистанци очекује као инструмент у креирању безбедносне политике на свим нивоима.

Савремени услови развоја криминала намећу да се теоријски приступ криминалистичко-обавештајног рада више фокусира и темељи на криминалистичкој анализи. При томе се отвара широки спектар могућности расправа и директног повезивања обавештајног рада и теоријске расправе која се о њему води.

С обзиром на све што је речено, са теоријског аспекта опредељења обавештајног рада, може се рећи да криминалистичко-обавештајни рад није наука, већ више облик непрецизне вештине, која се подупиरे на варијабле које су најчешће у интеракцији са људским фактором или укључују различите субјективне анализе у да тој ситуацији. Употребу ових варијабли и успостављање хипотеза јесте примарни задатак криминалистичке анализе.

Због тога је неопходно да у погледу теоријског приступа буде одабран адекватни ниво или део обавештајног рада, а посебно у односу на криминалистичко-обавештајни рад и криминалистичку анализу.

Управо се криминалистичко-обавештајни рад чврсто повезује са криминалистичким истраживањем, криминалистичком анализом и криминалистичким мапирањем, што су саставни његови делови, чак нераздвојни у односу на успешно остварење криминалистичко-обавештајног рада. Ови делови криминалистичко-обавештајног рада чине његов практични спој са научним достигнућима и дају темељ теоријско-практичног опредељења криминалистичко-обавештајног рада као нови изазов у оквирима безбедносних студија. Његов практични допринос јесте директни утицај на личну и јавну безбедност у безбедности друштва. Због тога се криминалистичко-обавештајни рад у својим начелима и принципима моралности умногоме разликује од класичног схватања обавештајног рада, што се свакодневно испољава у пракси. Основна питања практичног деловања повезана су са демократским приступом полиције, а не искључиво за циљеве које треба да оствари криминалистичко-обавештајни рад.

У односу на практични приступ криминалистичко-обавештајног рада, кључну улогу има криминалистичка анализа у корелацији са криминалистичким истраживањем и употребом инструмената који практично реализују криминалистичко-обавештајни рад.

Криминалистичка анализа – почетак и крај практичног криминалистичко-обавештајног рада

Обавезни део криминалистичко-обавештајног рада је криминалистичка анализа. Њени основни саставни делови су криминалистичко истраживање и криминалистичко мапирање. Као основни модел рада јесте научна заснованост и примена методологије научноистраживачког рада. Методологија научноистраживачког рада јесте први и основни аспект криминалистичке анализе, која утемељује њену научну заснованост, примењујући квантитативне и квалитативне научне методе, али и статистичке методе обраде и анализе података. Управо овај аспект утиче на научну заснованост, која у теорији може да помогне опредељењу криминалистичко-обавештајног рада. У основи, овде се активно користе научна сазнања у практичне сврхе, тако да то представља почетак прелаза из теорије у практичну примену криминалистичко-обавештајног рада.

Други аспект јесте више практично и емпиријско деловање. То је способност и развој способности да се уради логичка анализа добијених и обрађених података, као и стварање базе ових података које би се касније употребили.

Одавде почиње практична употреба криминалистичко-обавештајног рада и криминалистичке анализе у креирању безбедносне политике у односу на деловање према криминалу и превенцију угрожавања личне и јавне безбедности, а кроз то и националне безбедности.

Истражујући, долази се до сазнања да је последњих двадесет година, посебно у западним школама криминологије и безбедносних студија, било пуно дефиниција криминалистичке анализе.

На основу ових искустава, можемо издвојити једну сублимирану дефиницију која гласи: „Криминалистичка анализа је детаљно оријентирана дисциплина преко које се тражи истина у датој ситуацији са аналитичким приступом употребљавајући истраживачке методе и тачне информације и потврђујући истину кроз ефективно формулисани план будућих поступака. Криминалистичка анализа јесте системска студија криминала и проблема којих изазива, као што су нека питања која се односе на дејствовање полиције и то: социодемографска кретања у друштву или региону, просторних и временских фактора, привођење криминалаца, утицај у смањењу криминала, превенција, евалуација рада полиције и могуће развојне компоненте у односу на решавање криминала” (Boba, 2005:6).

Терминолошко опредељење криминалистичке анализе и њено дефинисање јесте генерални концепт који при раду криминалистичко-обавештајног рада представља практичну дисциплину у односу на спровођење личне и јавне безбедносне политике у друштву или локалној заједници. Овај приступ има различита практична опредељења на различитим нивоима спровођења. У основи приступа стоји рангирање криминалних догађаја у међуодносе са дата базним моделима подржаних од великог броја информација, посебно у вези изразито угрожавајућих облика криминала.

- Према томе, може се говорити о неколико видова криминалистичке анализе:
- *обавештајна анализа*, која се односи на систематизацију свих добијених информација;
  - *стратешка криминалистичка анализа*, у односу на сложене облике криминала користећи индикаторе који на дужи период утичу на озбиљно нарушавање и угрожавање личне и јавне безбедности;
  - *тактичка анализа*, повезана са анализом такозваних свакодневних криминалних појава;
  - *административна анализа*, усмерена према креирању и одржавању односа у локалној заједници на релацији полиција–јавност.

Овако дефинисана и постављена криминалистичка анализа јесте почетак опредељења криминалистичко-обавештајног рада. Следећи корак је криминалистичко истраживање, а то је практични рад аналитичара и усмеравање оперативних радника током целокупног криминалистичко-обавештајног рада на датом задатку. Основ и почетак криминалистичког истраживања стварају аналитичари и то на темељу процене већ добијених сазнања или података других агенција. У криминалистичко-обавештајном раду највећи број података долази из свакодневног полицијског рада или, како смо већ споменули, *led policing intelligence*.

Управо зато, криминалистичко-обавештајни рад у теоријском, али пре свега у практичном приступу, ослања се на два повезана елемента: оперативни обавештајни рад и криминалистичку анализу. Ова два елемента су веома повезана, а у пракси се често сусрећемо са њиховом поделом и фаворизовањем оперативног криминалистичког обавештајног рада, при чему се криминалистичка анализа своди на збир статистичких операција.

Како резултат оваквог понашања можемо констатовати да неквалитетно подизање важности оперативног криминалистичко-обавештајног рада утиче и на његов однос према друштву и појединачним људским правима.

Друштвени утицај криминалистичко-обавештајног рада – питање људских права и филозофско-етичког приступа

Управо је заштита људских права, пре свега индивидуалних права и приватности, део законски регулисаних друштвених односа у којима полиција може деловати и у оквирима којих спроводи своја овлашћења. Колико је цела организацијска структура полиције као носилаца моћи способна раздвојити дату јој моћ и поштовати људска права? Колико је таква организација способна да поштује идеале западне либералне демократије која истиче слободу, владавину права, те сходно томе поштовање индивидуалних права?

„Људско право је скупина етичких слобода, захтева, моћи и имунитета који обликују сустав етичке аутономије коју има појединац као људско биће у односу на државу” (Wellman, 1992:57–66).

Могу ли све већа неизвесност и страх за властити живот, а све већа жеља или потреба за сигурношћу превладати те идеале и може ли држава то искористити као оправдање за увођење опште контроле над грађанима?

Такав став води третирању човека као средства да би се испунио циљ који држава жели да оствари. Притом је важно имати на уму Кантову мисао да се у „целом свету све што човек хоће и над чиме има власт може употребити као средство; само је човек, а са њиме и свако умно биће сврха сам по себи.” (Kant, 1990:25)

Прихвати ли се искоришћавање појединца као средства за остварење циља и да се зато проналазе свакојака објашњења како је то у интересу државе те зато и морално оправдано, улази се у сферу у којој људски живот губи важност, јер се човеку укида могућност слободе и остварења. И сва оправдања само су лажи, јер држави никада није стало до истине, већ до истине која је њој корисна, била то полуистина или заблуда. (Ниче, 1995:169). Слобода, као темељно људско право, припада сваком човеку; у политичкој теорији дефинише се као одсутност вањске присиле и могућност самоодређења појединца који је ослобођен вањског одређења. Зато либерално- демократски поредак наглашава негативну слободу која своје остварење тражи у минималној држави која се схвата као нужно зло и која нема права да се меша у приватни живот човека, осим да се брине о његовој заштити. И ту се отвара опасност да држава пређе своја овлашћења. С друге стране, и сами људи траже зидове који би задржали побеснели океан, траже ред, сигурност, организацију, јасне и препознатљиве ауторитете, те су узнемирени могућношћу постојања превелике слободе која их чини изгубљеним у огромном, непријатељском вакууму, у пустињи без путева, оријентира и циљева (Berlin, 2000:54).

Такву идеалну прилику радо користе представници политичких власти. Стварају се илузије реалности и дају се лажна обећања да је нужно, из безбедносних разлога, мешати се у приватни живот појединца и слободу грађана, а све због њихове наводне безбедности. Где је граница између безбедности и приватног живота? Када се нарушава принцип *primum non nocere*? Када постоји обећање и полуостварење лепог и доброг уређеног друштва, а не постоји посебан интересни циљ политичког илузионисте, онда је илузија по свом суштинском изразу привид (Симеуновић, 2008:130). У илузији ненаношења штете појединцима даје им се лажно објашњење и уверавања да је у њиховом интересу да буду обманути. Управо зато је данас и могуће легитимно ограничење неких људских права у име заштите и безбедности. У позадини лепих речи и иницијатива корисних за друштво крију се поступци узимања моћи појединцима, узимање слободе и права и много лажи, малих и великих, намерних и случајних.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Конвенција о заштити људских права и темељних слобода Већа Европе изричито наглашавају да се не смеју кршити или бити доведена у питање, ни у изузетним околностима, људска права гарантована међународним уговором и обичајним правом, као што су право на слободу мишљења, вероисповеди, забрана мучења.

Познате су и појаве државног тероризма којим држава уз помоћ полиције контролише приватни и јавни живот сваког појединца. Најциничнији облик је неуочљив државни тероризам, јер се заснива на обмани и превари грађана (Primorac, 1995:56 – 57). У том случају држава, уместо да пружа сигурност и ред, проводи терор над њима, иако држава сама тероризам правда као легитиман чин ратовања. Врло често се кроз медије обећања о добро уређеном друштву подупиру осећајима о идеалу заједништва и безбедности, као и потреба за градњом „нове” државе. Политичка власт на илузији коју потпуно обликује како жели, гради идеју доброг, праведног грађанина који мора подржати политичку власт у потпуној контроли и надзирању.

Данас, у доба страха и несигурности, изгубљености у самом себи, наметнута је и идеја о стварању новог идентитета кроз нову сигурност, ново заједништво. Изградња осећаја заједништва и сигурности постиже се идентификацијом са властитом групом и пропагираном поделом на ми и они. Страхујући за свој живот, појединац спремно прихвата ту поделу. На тај начин власт добија легитимно право да

контролише, надзире, затвара и испитује, па чак и да убија сваког ко је потенцијално опасан. Свака замишљена особа која не одговара моделу особе постаје непријатељ. У име имагинарне слободе и демократије, руше се темељна људска права. „Слободни грађани” се не противе контроли, мучењу и затварању сваког ко је стигматизован као сумњив. Страх за властити живот јачи је од жеље за идеалима либералне демократије. Због колективне хистерије сведоци смо парадокса у којем смо ми „истодобно полицајци дужни пазити на сумњиво понашање, али смо и осумњичени подложни надзору оних које и сами надзиремо.” (Derenčinović, 2002:4)

Слободан појединац је марионета политичке власти, јер нема много избора, а увек је правило: ко није са нама, против нас је. Увек онај ко исказе критику или несплагање с доминантном парадигмом постаје варварин, други, изопштеник, те да би то било избегнуто, у страху за властити живот и у жељи за безбедност, прихвата овакву парадигму као једини избор.

Стварањем емоционалне и ирационалне заједнице страха, ствара се база за радикалне акције (Beck, 2004:34). Илузорно је веровати да се либерална демократија може „заштити” или очувати суспендовањем људских права и слобода. То ограничавање слобода има само један пут, а то је пут у диктатуру (Wilkinson, 2002:52).

Све чешће се занемарује људско право на приватност, а то право осигурава стање непознатости, непроматраности и тајности (Wellman, 1992:57–66). Држава, која заговара дистинкцију јавне и приватне сфере, сваком појединцу треба да осигура то право.

Како је то могуће ако само у Великој Британији постоји 4,2 милиона надзорних камера или једна камера на 14 особа? Да ли се креће ка апсолутној контроли и надзору, јер се све масовније прислушкују телефони, интернет и сами појединци, а све због предупредјења тероризма. Ипак, таква експанзија моћи може бити усмерена у различите сврхе.

Данас Запад све више наликују бившим државама Истока, јер државе постају затворена и строго контролисана утврђења у којима постаје важно знати све о вањском и унутрашњем непријатељу. Либерална демократија се све више креће ка остварењу кроз своју супротност: полицијску глобализацију велике контроле (Baudrillard, 2003:18).

Користећи илузију и обману, политичке власти те мере намећу као нужне. Безбедност постаје толико важна да превладава све идеале демократије, па и слободу и права појединаца, а све ради одржања заједнице. Појединац је данас приморан да преда своју слободу због несигурне безбедности очувања пред стварним или измишљеним непријатељима, а све више се проводе затварања и системска контрола, а само на темељу индиција. Ипак, још пре 250 година Бењамин Френклин је рекао: „Они који се одричу есенцијалних слобода да би остварили малу и пролазну безбедност, не заслужују ни слободу ни безбедност”.

Закључак

Циљ рада је да се представи став о криминалистичко-обавештајном раду кроз теоријски аспект и практични приступ рада полиције, односно призму очувања човекових права и слобода.

У овом теоријском раду кренули смо са полазних аспеката криминалистичко-обавештајног рада. Повезали смо обавештајни рад са новим изворима претњи по безбедност, базирајући криминалистичко-обавештајни рад на теоријским аспектима ризика и претњи

по безбедност грађана и то кроз угрожавање личне и јавне безбедности. При томе смо се оријентисали у односу на заштиту од ризика према заштити грађана као периферном објекту заштите. У овом контексту поставили смо основну теоријску повезаност безбедности кроз ризике и претње и заштиту људске безбедности, употребљавајући угрожавање од криминалних појава као практични дискурс теорије угрожавања безбедности грађана.

Након успостављања теоријског оквира безбедности и угрожавања кроз опредељење референтног објекта заштите, дефинисали смо обавештајни рад у традиционалном смислу и определили дефинисање криминалистичко-обавештајног рада кроз теоријски и практични приступ.

Криминалистичко-обавештајни рад, као нови дискурс безбедносних студија, неопходан је савремени приступ у односу на ризике и претње по безбедност, а које се првенствено односе на очување личне и јавне безбедност грађана. Знајући да је безбедност државе уједно безбедност њених грађана, а да при томе није само држава референтни објекат заштите, већ да су то и грађани, можемо рећи да је криминалистички обавештајни рад саставни или нераскидив део заштите безбедности грађана и државе. Управо се кроз криминалистичко-обавештајни рад и практични рад полиције у односу на откривање и превенцију свих облика криминала спајају безбедност државе и лична и јавна безбедност грађана.

Завршавајући опредељење криминалистичко-обавештајног рада са теоријског становишта, извршили смо његову практичну имплементацију кроз призму употребе полиције и, свакако, њеног саставног дела – криминалистичке анализе, без чега би теоријски концепт криминалистичко-обавештајног рада био непотпун, а практична употреба доведена у питање. Криминалистичка анализа је кроз теоријски приступ и практична искустава показала свој велики значај не као алат већ као саставни део криминалистичко-обавештајног рада.

На темељу ових сазнања, и свакако практичних искустава у раду полиције, а полазећи са становишта очувања безбедности грађана као референтног објекта заштите, долазимо до сазнања да је угрожавање безбедности могуће и од самог криминалистичко-обавештајног рада. Управо зато, потребу очувања људске безбедности надопуњујемо практичном потребом очувања људских слобода и права, а кроз теоријски приступ на крају овог рада. Дијапазон укрштавања криминалистичко-обавештајног рада и угрожавања људских слобода је тотални обавештајни рад, који као модел омогућава сакупљање и непотребних података о грађанима, ма колико да при томе доприноси својој крајњој потреби.

Ова разграничења које је потребно да се помоћу легислативе и моралних начела и сазнања операционалишу у пракси представљају темељ заштите људских слобода од угрожавања. Законска ограничења и контрола рада криминалистичког обавештајног рада у пракси јесу ништа више него практично остварење „демократске безбедности” и доброг владања.

У данашњем свету све веће неизвесности и страха за властити живот и све веће жеље или потребе за сигурношћу стварају се повољни услови за превладавање идеала поштовања људских права, а државе добијају све већа оправдања за увођење опште контроле над грађанима. Таквим процесом човек постаје средство да би се испунио циљ који држава жели да оствари.

Политичке власти као управљачи процеса илузија и обмана, мере контроле „грађана од других” намећу као нужне. Безбедност постаје толико важна да превладава све

идеале демократије, па и слободу и права појединаца, а све ради одржања заједнице. Ослабљено цивилно друштво није у прилици да делује у својству заштите људских права, јер у *matrix* заједници обмана ново-говора усмерена је на заштиту људских права и владавину закона. Појединац је приморан да преда своју слободу због несигурне безбедности очувања пред стварним или измишљеним непријатељима, а све више се проводе затварања и системска контрола само на темељу индиција.

Криминалистичко-обавештајни рад је нови теоријски и практични модел безбедносних студија који полиција користи у раду, омогућавајући безбедност грађанима и држави, али је неопходан надзор примене практичног модела. Податке које обезбеђује криминалистичко-обавештајни рад за остварење једног од кључних циљева, креирање безбедносне политике у односу на криминалне појаве у друштву има велики утицај на укупну безбедност друштва и јаке корелације по питању људских права и инсталирања такозване „полицијске државе“. Држава, која заговара дистинкцију јавне и приватне сфере, сваком појединцу треба да осигура поштовање људских права. Методе заштите постају све обимније, а људско право на приватност је доведено у питање зато јер власт добија легитимно право да контролише, надзире, затвара и испитује.

Литература

1. Andrew, C., Aldrich, R. J., Wark, W. K.: *Secret Intelligence – A Reader*, Routledge, Oxford, 2009.
2. Андонов, О.: *Основи на криминалистичко разузнавање и криминалистичка анализа*, Астра принт, Скопје, 2012.
3. Baudrillard, J.: *Duh terorizma*, Meander, Zagreb, 2003.
4. Beck, U.: *Моћ против моћи у доба глобализације*, Школска књига, Zagreb, 2004.
5. Berlin, I.: *Четир есеја о слободи*, Feral Tribune, Split, 2000.
6. Boba, R.: *Crime Analysis and Crime Mapping*, SAGE Publications, London, 2005.
7. Derenčinović, D.: *Ogledi o terorizmu i antiterorizmu*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002.
8. Gill, P., Marriu, S., Phythion, M.: *Intelligence Theory – key questions and debates*, Routledge, New York, 2009.
9. Kant, I.: *Kritika praktičkog uma*, Naprijed, Zagreb, 1990.
10. Mase, T., O'Neil, S., Rollins, J.: *Information and Intelligence (Including Terrorism) Fusion Centers*, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2008.
11. Ниче, Ф.: *Несавремена разматрања*, Плато, Београд, 1995.
12. Primorac, I.: „Terorizam i etika“, *Filozofska istraživanja*, god. 15, broj 1-2, str. 291-303, Zagreb, 1995.
13. Pruncun, H.: *Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis*, Scarecrow press, Inc., Maryland, 2010.
14. Richards, J.: *The Art and Science of Intelligence Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
15. Симеуновић, Д.: „Хегелов допринос политичкој теорији у делу *Естетика*“, *Српска политичка мисао*, год. 15, бр. 4, стр. 125-146, 2008.
16. Wellman, C.: „Nova koncepcija ljudskih prava“, zbornik radova: *Ljudska prava* Matulović, M. (ur.), Izdavački centar Rijeka, Rijeka, str. 57-66, 1992.
17. Wilkinson, P.: *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002.
18. White, J. R.: *Terrorism & Homeland Security*, Wadsworth, seven editions, Belmont, 2012, <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Intelligence-analysis>, приступљено 19. 06. 2013.